

Борис ВУНЧЕВ

СУ „Св. Климент Охридски“, България

НОВОГРЪЦКИ СЛОВООБРАЗОВАТЕЛНИ МОДЕЛИ СЪС СУФИКСОИДИ ОТ СТАРОГРЪЦКИ ГЛАГОЛИ

Boris VOUNCHEV

“St. Kliment Ohridski” University of Sofia, Bulgaria

MODERN GREEK WORD-FORMATION MODELS WITH SUFFIXOIDS FROM ANCIENT GREEK VERBS

The purpose of this paper is to analyse the noun and adjective word-formation models of Modern Greek, in whose formation suffixoids are used that are etymologically related to Ancient Greek verbs. For every suffixoid the analysis of the word-formation model includes examples, description of the preferred left stems (stems, isolated from nouns, adjectives, adverbs, or derivation with prefixes, prefixoids, etc.), of the derivational suffixes, combined with the concrete suffix (if any) and of the inflection types of the newly-formed words.

Keywords: *Modern Greek, suffixoids, word-formation*

Ключови думи: *новогръцки, суфиксоиди, словообразуване*

1. Увод¹

Афиксоидите² са продукт на процес на граматикализация³ и по-конкретно на морфологизация, при който една основа от пълнозначна дума или

¹ Настоящото научно съобщение е реализирано с помощта на Фонд „Научни изследвания“ на СУ „Св. Климент Охридски“ по Проект за научни изследвания № 44/12.04.2016 г. с наименование „Новогръцко-български паралели в деривационната морфология – създаване на динамичен електронен ресурс“.

² Терминът афиксоиди е общ за префиксоидите – афиксоиди в префиксна позиция, и за суфиксоидите – афиксоиди в суфиксна позиция. Той се употребява и за тези зависими основи, които нямат фиксирано място в сложната дума и могат да стоят пред или след друга основа.

³ Граматикализацията представлява диахронен, исторически процес, чрез който настъпват езикови промени, при които един лексикален елемент или конструкция започва да придобива граматически характеристики или пък даден граматически елемент засилва граматическите си характеристики, т.е. придобива още по-абстрактно значение.

самостоятелна дума постепенно се превръща в деривационна морфема⁴, като в синхронен план този процес се счита за незавършен към момента на описване на явлението. Морфемите, класифицирани като афиксоиди, се „придвижват“ от морфемите с конкретно лексикално значение, съставни елементи в процеса на композиция, в морфемите с абстрактно граматично значение, които са част от словообразователния инвентар на деривацията⁵. Обикновено като основни характеристики на афиксоидите се изтъкват: а) увеличена продуктивност, б) занижена семантична специфика и в) етимологичната и формална връзка със съществуваща свободна основа. Първите два критерия отличават афиксоидите от свободните основи, а третият – от афиксите⁶. Обикновено като афиксоиди се класифицират морфемите, които не могат самостоятелно да формират дума, включително чрез присъединяването към тях на флективен суфикс, но не представляват и афикси⁷. Тази особеност дава на афиксоидите или се обозначава с термина неосвободимост (вж. по-долу).

2. Суфиксоиди от старогръцки глаголи в новогръцки

Тази група суфиксоиди (зависими основи) реализират определени словообразователни модели, в които въпросните морфемите имат фиксирана дясна позиция в производната дума⁸. Всички изследвани тук суфиксоиди са налични за целите на словообразуването още в старогръцки, някои даже са засвидетелствани в Омировия епос, и продължават да са продуктивни, макар и в ограничена степен, и в новогръцки.

Неосвободимостта (*μη ελευθερωσιμότητα*)⁹, тяхна основна характеристика, се илюстрира с неграматичността на евентуални деривати, получени чрез

Грамматикализацията включва четири взаимно свързани механизма: а) десемантизация, т.е. загуба на определено смислово съдържание от съответната форма, б) екстензия (контекстна генерализация), т.е. употреба на новата форма в нови контексти извън тези, в които е възникнала, в) декатегоризация, т.е. загуба на морфосинтактични качества, характерни за лексикални и други по-малко граматикализирани форми, и г) ерозия (фонетична редукция), състояща се в загуба на фонетична същност, вж. Heine & Kuteva 2004: 2-3.

⁴ Вж. Booij 2004: 114, 116, Booij 2005: 85, Trips 2009: 21-26, наред с много други.

⁵ Вж. и Κολιουπούλου 2013: 152-153.

⁶ Booij et al. 2000: 355.

⁷ Вж. Lieber 2009: 33.

⁸ Използваме термина ‘производна дума’, за да избегнем дискусия по въпроса дали образуваните със суфиксоиди думи са деривати или композити. Засиленият лексикален елемент, който притежават тези основи и който ги приближава до свободните основи, накланя везните към хипотезата, че при словообразуването със суфиксоиди става въпрос за особен вид композиция, вж. Ράλλη 2005: 60.

⁹ Особеностите на изследваните тук суфиксоиди представяме по Ράλλη 2005: 56-60 и Ράλλη 2007: 145-150.

присъединяване към тези основи на флективни суфикси, напр. троф- + -ος > *τρόφος, κομ- + -ος > *κόμος и пр.

В диахронен план тези основи са образувани чрез следните механизми:

а) конверсия, т.е. превръщането на основата от вербална в номинална: φέρω ‘нося’ > φορ- (φόρος ‘данък’, φορείо ‘носилка’);

б) аблаут, т.е. промяна на коренната гласна на основата, с която се маркира новия ѝ статут: -φερ- (φέρω) > -φορ-, τεμν- (τέμνω) > -τομ-, νεμ- (νέμω) > -νομ-, λεγ- (λέγω) > λογ- и пр.

В анализа по-долу представяме основните суфиксоиди в новогръцки с индикация за етимологията им, по-важните словообразователни модели, в които участват, т.е. с какъв тип лява основа, какви деривационни суфикси избират, в какви флективни типове се реализират новогръцките производни думи. За изследването е използван обратният речник на Анастасиади-Симеониди. За уточняване на етапа, в който дадена дума е засвидетелствана за първи път в гръцкия език (Античност, Средновековие или в съвременната епоха) използваме речника на целия гръцки език на Димитраку (вж. накрая на статията, раздел „Използвани речници“).

-ΒΟΛ-

Основата е етимологично свързана със старогръцкия глагол βάλλω ‘хвърлям’, образувана е с аблаут и конверсия и е налична още в старогръцки. Изключително продуктивна е, като по важните флективни типове, в които се среща, са следните:

а) -βολ-ί(α): флективен тип в женски род с деривационен суфикс -ι-. Като лява основа се избират основи на конкретни съществителни, като част от производните думи имат определена степен на терминологизация: ακτινοβολία ‘лъчение; радиация’, σφυροβολία ‘хвърляне на чук’, αγκυροβολία ‘анкораж, хвърляне на котва’, σπινθηροβολία ‘искрене, хвърляне на искри, и по-рядко основи на наречия: ταχυβολία ‘бърза стрелба’;

б) -βόλ(ος): словообразователен модел за образуване на прилагателни; лявата основа произхожда от конкретно нарицателно съществително: λιθοβόλος ‘който хвърля камъни’, αεριοβόλος ‘изпускащ газове’, ρουκετοβόλος ‘изстрелващ ракети’ или от прилагателно: ταχυβόλος ‘бързострелящ’, ευθυβόλος ‘точен (при стрелба)’. Част от думите са съществуващи думи в старогръцки: εκηβόλος ‘стрелящ надалече’ (< стгр. κηβόλος ‘който улучва целта’);

в) -βολ(ο): словообразователен модел, чрез който се образуват съществителни от среден род означаващи най-общо ‘предмет който изстрелва [...]’. Левите основи основи са от съществителни: беспвълп ‘въздушно оръжие’, ναρκοβόλο ‘минохвъргачка’, ρхспвълп ‘оръдие’ от прилагателни: πολυβόλο ‘картечница’ или други афиксоиди: τηλεβόλο ‘оръдие; топ’;

-βολ(ώ): рядък словообразователен модел, при който се образуват глаголи, означаващи най-общо ‘хвърлям / изкарвам [...]’. Като леви основи се използват

основи на съществителни: αβγοβολώ ‘замерям с яйца’, αστραποβολώ ‘блестя, искря’, на прилагателни: γαλαζοβολώ ‘искря в син цвят’ и на глаголи: γεννοβολώ ‘раждам безразборно деца’, ξερνοβολώ ‘повръщам обилно’, χυνοβολώ ‘втурвам се’ (на критски диалект), κλοτσοβολώ ‘ритам’¹⁰.

-ГРАФ-

Етимологично се свързва със старогръцкия глагол γράφω ‘пиша’. Изключително продуктивен суфиксоид, който се реализира основно в следните флективни типове:

а) -γράφ(ος): словообразователен модел за образуване основно на съществителни, главно лични и по-рядко нелични нарицателни: μαστογράφος ‘мас-тограф’, κυματογράφος ‘вълнограф’. Като лява основа на производните думи се избират главно основи на съществителни: διατριβογράφος ‘автор на дисертация’, ειδησεογράφος ‘новинар, автор на новини’, πλαστογράφος ‘фалшификатор’, αθλητικογράφος ‘спортен журналист’, διηγηματογράφος ‘автор на разкази’, като немалка част от тези думи са интернационализми: ραπιτογράφος / ραπιντογράφος ‘рапидограф’, φυτογεωγράφος ‘фитогеограф’, φωτογράφος ‘фотограф’, ωκεανογράφος ‘океанограф’. По-рядко се срещат основи от други лексикални класове думи – прилагателни: ιερογράφος ‘светописец, автор на религиозна книжнина’, διπλογράφος ‘вид счетоводител’ или наречия: οπισθογράφος ‘индосант, джирант’ (лице, прехвърлящо търговска асигнация). С този словообразователен модел се образуват и прилагателни, при които като лява основа се избират обикновено основи на прилагателни: ολιγογράφος ‘който пише малко, който има малко литературна продукция’;

б) -γραφ(ος): словообразователен модел за образуване главно на прилагателни. Като леви основи се използват основи на прилагателни: ιδιόγραφος ‘собственоръчно написан’, ολόγραφος ‘написан с думи’, или на съществителни: χειρόγραφος ‘ръкописен’, δακτυλόγραφος ‘написан на пишеща машина, напечатан’ и много по-рядко наречия: πολύγραφος ‘плодовит, с богата писмена продукция’. Много рядко по този модел се образуват съществителни: φωνόγραφος ‘фонограф’;

в) -γραφ-ί(α): словообразователен модел, комбиниращ афиксоида -γραφ- с деривационен суфикс -ί(α), налагащ флексия за женски род. Като лява основа се предпочитат основи на съществителни: τοιχογραφία ‘стенопис’, ακτινογραφία ‘рентгенова снимка’, δικογραφία ‘дело, преписка’, но се срещат и основи на прилагателни: προχειρογραφία ‘импровизирано писание’, κρυπτογραφία ‘криптография’, ταχυγραφία ‘тахиграфия’, πολυγραφία ‘плодовита писателска дейност’, νελογραφία ‘фреска’, както и други афиксоиди като лява основа: δυσγ-

¹⁰ Със суфиксоида -βολ- се образуват и композити чрез суфиксация: ακτινοβόληση ‘лъчение’, < ακτινοβολώ ‘емитирам лъчение’, φυλλοβόλημα ‘листопад’, < φυλλοβολώ ‘сменям листата си’, πυροβολείο ‘картечно гнездо’, < πυροβόλο ‘оръдие’.

ραφία ‘дисграфия’. Голяма част от производните думи са адаптирани на гръцки интернационализми, т.е. не са създадени в гръцкия език, като много от тях са със средна и висока степен на терминологизация: στρωματογραφία ‘строматография’, λεξικογραφία ‘лексикография’, πνελογραφία ‘пиелография’, δημογραφία ‘демография’, други производни са калки: ευθυμογραφία ‘фейлетонистика’, γελοιογραφία ‘карикатура’;

г) -γραφ-εί(ο): рядък словообразователен модел, обикновено използван за образуване на композити чрез суфиксация: συμβολαιογραφείο ‘нотариална кантора’, < συμβολαιογράφος ‘нотариус’, φωτογραφείο ‘фотографска лаборатория’, < φωτογράφος ‘фотограф’.

-ΓΟΝ-

Основата е образувана чрез аблаут от глагола γεννάω ‘раждам’. В новогръцки реализира следните словообразователни модели:

а) -γόν(ος): словообразователен модел за образуване на прилагателни – калки, повечето от които със средна и висока степен на терминологизация: ψευδαισθησιογόνος ‘халюциногенен’, ελονοσιογόνος ‘малариогенен’, τερατογόνος ‘тератогенен’, ιζηματογόνος ‘седиментогенен’, ζημιογόνος ‘носещ финансови загуби, ощетяващ’. Като леви основи се предпочитат основи на съществителни и много рядко – основи на прилагателни, напр. κρυογόνος ‘криогенен’, θερμογόνος ‘термогенен’;

б) -γον-ί(α): словообразователен модел, комбиниращ афиксоида -γον- с деривационен суфикс -ί(α). По този начин се образуват производни думи със средна и висока степен на терминологизация. Често това са хибридни калки, в които се превежда единият от двата елемента (обикновено десния), който е с латински произход¹¹: ορογονία ‘орогенеза’ (образуване на планини), παρθενογονία ‘партеногенеза’, онτογονία ‘онтогенеза’ κοσμογονία ‘космогония’, σπερμογονία ‘сперматогенеза’. Като леви основи се предпочитат основи на съществителни, но има и основи на прилагателни или други афиксоиди: πολυγονία ‘многодетие’, ευγονία ‘доброплодие, наличие на множество здрави наследници’;

в) -γόν(ο): рядък словообразователен модел за образуване основно на думи съществителни с висока степен на терминологизация, голяма част от които са адаптирани на новогръцки интернационализми, представляващи хибридни калки, в които морфологичният сегмент -γόν(ο) замества произхождащия от латински суфиксоид gēne. Като леви основи се използват съществителни: **αλλεργιογόνο** ‘алерген’, αλογόνο / αλατογόνο ‘халоген’, αεριογόνο ‘газоген’ и прилагателни: γλυκογόνο ‘гликоген’, υδρογόνο ‘водород’, οξυγόνο ‘кислород’.

-ΕΡΓ-

Етимологично основата се свързва със старогръцкия глагол ἐργάζομαι ‘работя’ и се реализира в следните словообразователни модели:

¹¹ Вж. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη 1994: 39.

а) -εργ(ός): комбинация от основа и флективна морфема за образуване на основно на прилагателни, някои от които са възникнали преди новогръцката фаза на развитие на гръцкия език (κωλυσιεργός ‘обструктивен’, ταχυεργός ‘бърз’). Като леви основи са застъпени основи на прилагателни: ταχυεργός ‘бърз’, αγαθοεργός ‘благотворителен, щедър’ и доста рядко на съществителни: активεργός ‘радиоактивен’. По-рядко се образуват съществителни, обикновено деривати с префикс, произхождащ етимологично от старогръцки предлог: αλεργός ‘стачник’, ανταλεργός ‘стачкоизменник, съучастник’. Голяма част от производните реално са образувани от сложна основа -ενεργ(ός), от ενέργεια ‘действие; енергия’: ραδιενεργός ‘радиоактивен’, τασιενεργός ‘повърхностноактивен’, υлτερενεργός ‘сврѣхактивен’ и пр.;

б) -εργ-ί(α): комбинация от основа и деривационен суфикс -ί(α) за женски род за образуване на съществителни с лява основа на съществително или прилагателно: активεργία ‘радиация’, αγαθοεργία ‘благотворителност’, ταχυεργία ‘бързина’. Някои от производните са деривати, образувани с помощта на префикс: συνεργία ‘сътрудничество; синергия’.

-КОМ-

Основата е свързана етимологично със старогръцкия глагол κομέω ‘грижа се’ и се използва в следните словообразователни модели:

а) -κόμ(ος): словообразователен модел за образуване на съществителни от мъжки (или мъжко-женски род), означаващи професионално или друго полагане на грижи за определени обекти: ανθοκόμος ‘цветар’, ελαικόμος ‘маслинопроизводител’, μελισσοκόμος ‘пчелар’, αγελαδόκος ‘кравар’;

б) -κομ-εί(ο): словообразователен модел за образуване на съществителни от среден род, означаващи място за събиране или вдворяване на индивиди или място, където се извършва дадена дейност. Като леви основи се използват основи на съществителни и на прилагателни: βρεφοκομείο ‘детски ясли’, νοσοκομείο ‘болница’, ανθοκομείο ‘цветарник’, τρελοκομείο ‘лудница’, λεπτοκομείο ‘място за изолиране на прокажени’;

в) -κομ-ί(α): словообразователен модел за образуване на съществителни, комбиниращ основа (най често на съществително) и деривационен суфикс -ί(α) за образуване на съществителни от женски род: βρεφοκομία ‘отглеждане на бебета’, τυροκομία ‘сиренарство’, ελαιοκομία ‘маслинопроизводство’, προβατοκομία ‘овцевъдство’.

-ΚΤΟΝ-

Основата е образувана още в старогръцки с аблаут и конверсия и е етимологично свързана със старогръцкия глагол κτείνω ‘убивам’. В новогръцки се среща в следните словообразователни модели:

а) -κτόν(ος): модел за образуване на прилагателни със значение ‘служещ за убиване на [...]’, като суфиксоидът замества произхождащия от латински

суфиксоид *-cide*, използван в повечето европейски езици). С флексия за мъжки род тези прилагателни се субстантивират със значение ‘убиец на [...]’. Като леви основи се използват предимно основи на съществителни: *αδελφοκτόνος* ‘братоубийствен; братоубиец’, *πατροκτόνος* ‘отцеубийствен; отцеубиец’, *εντομοκτόνος* ‘инсектициден’, *σπερματοκτόνος* ‘спермициден’. Много рядко суфиксоидът се използва директно за образуване на съществителни, като в този случай става въпрос за думи, създадени в предишни фази на гръцкия език: *τυραννοκτόνος* ‘тираноубиец’;

б) *-κτον-ί(α)*: словообразователен модел, комбиниращ суфиксоид, деривационен суфикс и флексия за съществителни от женски род. Левите основи в производните са главно основи на съществителни: *ανθρωποκτονία* ‘убийство’, *παιδοκτονία* ‘детеубийство’, *μητροκτονία* ‘майцеубийство’;

в) *-κτόν(ο)*: словообразователен модел за образуване на съществителни от среден род със средна и висока степен на терминологизация, с най-общо значение ‘средство за убиване на [...]’: *σπερματοκτόνο* ‘спермицид’, *κατσαριδοκτόνο* ‘препарат за унищожаване на хлебарки’. Това са основно хибридни калки, заместващи с гръцки суфиксоид произхождащия от латински компонент *-cide*.

-ΛΟΓ-

Основата е получена чрез аблаут от старогръцкия глагол *λέγω* ‘казвам, говоря’. В новогръцки се среща в следните по-важни словообразователни модели:

а) *-λόγ(ος)*: словообразователен модел за образуване на лични съществителни: *σπουδαιολόγος* ‘човек, който говори сериозно’, *παραμυθολόγος* ‘човек, който говори басни’, много от които интернационализми със средна и висока степен на терминологизация: *φυτοπαθολόγος* ‘фитопатолог’, *λαρυγγολόγος* ‘ларинголог’ и на прилагателни, които в мъжки род се използват и като съществителни: *αισχρολόγος* ‘вулгарен’, *κακολόγος* ‘злословен; злословец’, *κενολόγος* ‘празнословен; празнословец’, *λεπτολόγος* ‘подробен; човек, който изследва нещата подробно’. Като леви основи се избират както основи на съществителни, така и основи на прилагателни;

б) *-λογ(ος)*: словообразователен модел за образуване на лични и нелични съществителни: *δωσίλογος* ‘колаборационист, предател’, *κατάλογος* ‘каталог’, *επίλογος* ‘епилог’, на прилагателни, които в мъжки род се използват и като съществителни: *γενικόλογος* ‘съдържащ общи приказки; този, който говори общи приказки’, *μωρόλογος* ‘говорещ глупости; този, който говори глупости’ и на прилагателни: *εύλογος* ‘ясен, разумен’ *ολιγόλογος* ‘мълчалив, пестелив на думи’. Като леви основи се избират главно основи на съществителни и на прилагателни, но се срещат и числителни, префикси и префиксоиди: *δεκάλογος* ‘десетослов’, *ανάλογος* ‘съответен’, *εύλογος* ‘логичен, разумен’. Някои производни думи са наследени от предишни фази на гръцкия език: *διάλογος* ‘диалог’, *σύλλογος* ‘дружество; клуб’;

в) -λογ-ί(α): словообразователен модел, комбиниращ суфиксоид, деривационен суфикс и флексия за образуване на съществителни от женски род -ί(α), с който се образуват нелични съществителни. Левите основи в производните са главно основи на съществителни и на прилагателни: παθολογία ‘патология’, μυθολογία ‘митология’, εκλογολογία ‘говорене в публичното пространство за избори’, ακριβολογία ‘точност на изказа / на казаното’, ψευδολογία ‘говорене на лъжи’, но се използват и други префикси, префиксоиди, основи на числителни и пр.: αναλογία ‘аналогия’, παραλογία ‘абсурдност, абсурд’, ευλογία ‘благословия’, τριλογία ‘трилогия’. Немалка част от думите са със средна и висока степен на терминологизация: σωτηριολογία ‘сотириология’, σπηλαιολογία ‘спелеология’, ογκολογία ‘онкология’. Част от производните са възникнали в предишни етапи на гръцкия език φιλολογία ‘филология’, ευλογία ‘благословия’, μυθολογία ‘митология’;

г) -λόγ-ι(ο): словообразователен модел, комбиниращ суфиксоид, деривационен суфикс и флексия за образуване на съществителни от среден род -ι(ο), с който се образуват нелични съществителни. Като леви основи се предпочитат основи на съществителни: συνταγολόγιο ‘рецептурен справочник’, περιουσιολόγιο ‘имотен регистър’, ανεμολόγιο ‘ветропоказател’, δημοτολόγιο ‘регистър на жителите на общината’, νεκρολόγιο ‘регистър на починалите’, но се срещат и основи на прилагателни: νεκρολόγιο ‘регистър на починалите’.

-ΜΑΧ-

Основата е етимологично свързана със старогръцкия глагол μάχομαι ‘бия се’ и се използва в следните словообразователни модели:

а) -μάχ(ος): модел за образуване на прилагателни и съществителни със значение ‘този, който се бори с [...]’; борец с / воин от [...]’: θεομάχος ‘богоборски; богоборец’, σαλαμινομάχος ‘войник, воювал в битката при Саламина’, ταυρομάχος ‘бикоборец’. Като леви основи се предпочитат основи на съществителни, но се срещат и основи на прилагателни, както и наречия: αρχαιομάχος ‘този, който се бори с остатъците от Древна Гърция/ със старогръцкия’, (ε)ξωμάχος ‘работник по нивите’. Част от думите са образувани в предишни фази на гръцкия език: θεομάχος ‘богоборец’;

б) -μαχ(ος): модел за образуване на главно на прилагателни. В стандартния новогръцки част от тях се използват в мъжки род като съществителни: σύμμαχος ‘съюзник’. Като леви основи се срещат както основи на съществителни: θεομάχος ‘богоборски; богоборец’, πυρίμαχος ‘огнеупорен’, така и основи на прилагателни: αξιόμαχος ‘боеспособен’, αλειρόμαχος ‘неопитен във война’ и префикси: αντίμαχος ‘противнически; противник’, επίμαχος ‘спорен’. Част от думите са продукт на предишни фази на гръцкия език: φίλμαχος ‘войнолюбив, αντίμαχος, αλειρόμαχος и др.;

в) -μαχ-ί(α): словообразователен модел, комбиниращ суфиксоид, деривационен суфикс и флексия за съществителни от женски род -ί(α). Като леви

основи обикновено се използват основи на съществителни: *θαλασσομαχία* ‘морска битка’, *οδομαχία* ‘уличен бой’, *σκυλομαχία* ‘кучешки бой’. Много рядко се използва префикс вместо пълнозначна основа: *αντιμαχία* ‘битка, двубой’. Част от производните са възникнали в предишни фази на гръцкия език: *τιτανομαχία* ‘битката на титаните’, *κενταυρομαχία* ‘битката на кентаврите’.

-NOM-

Основата е извлечена още в старогръцки чрез аблаут и конверсия от глагола *νέμω* ‘разпределям’. Основните словообразователни модели, в които се употребява в новогръцки, са следните:

а) *-νόμ(ος)*: словообразователен модел за образуване на лични¹² съществителни от мъжки (мъжко-женски) род, означаващи определен вид професия, занимание, степен в йерархия и пр. Като леви основи се предпочитат основи на съществителни: *δασονόμος* ‘лесничей, горски работник’, *πυρονόμος* ‘младши лейтенант в Противопожарния корпус’, *αστυνομός* ‘полицай’. Някои думи са образувани в предишни фази на гръцкия език: *οικονόμος* стгр. ‘стопанин на дома’, новогр. ‘иконом’;

б) *-νομ-ί(α)*: словообразователен модел, комбиниращ основа, деривационен суфикс и флексия за женски род *-ί(α)*, с който се образуват нелични съществителни: *αγορανομία* ‘служба за наблюдение на търговията’, *αγρονομία* ‘агрономия’, *αστρονομία* ‘астрономия’. В лява позиция се предпочитат основи на съществителни, но не липсват и префикси: *αντινομία* ‘противоречие’, *παρانونομία* ‘нарушение на закона’ и други префиксоиди: *πολυνομία* ‘многозаконие’, *ευνομία* ‘благозаконие, добър правен ред’. Някои думи са наследени от предишни фази на гръцкия език: *οικονομία* стгр. ‘грижи за дома’, новогр. ‘икономика’, *ευνόμια*, *αστρονομία*;

в) *νομ-εί(ο)*: словообразователен модел, комбиниращ основа, деривационен суфикс и флексия за среден род *-εί(ο)*, с който се образуват нелични съществителни – композити, образувани чрез суфиксация: *αγρονομείο* ‘полска служба’, *δασονομείο* ‘горска служба’, *αερονομείο* ‘щаб / сграда на полицията на ВВС’.

-ΟΥΡΓ-

Основата, образувана с фонетични промени, е налична още в старогръцки и етимологично е свързана с глагола *ργάζομαι* ‘работя’. Основните словообразователни модели, в които се употребява в новогръцки, са следните:

а) *-ούργ(ος)*: словообразователен модел за образуване на производни думи – прилагателни: *θαυματούργος*, прилагателни, които в мъжки род се използват и като съществителни: *ραδιοούργος* ‘интригантски; интригант’, *κακοούργος* ‘злосторен; злодей’, или съществителни: *χειρούργος* ‘хирург’. Като леви основи се

¹² Нелични съществителни са композитите и дериватите от простата дума *νόμος* ‘закон’, напр. *τρομονόμος* ‘закон срещу тероризма’.

избират предимно основи на съществителни. Някои от думите са създадени в предишни епохи на гръцкия език: πανούργος ‘лукав, подмолен’;

б) -ουργ(ός): словообразователен модел за образуване на производни думи – прилагателни: τελεσιουργός ‘ефективен’, прилагателни, които в мъжки род се използват и като съществителни: γενεσιουργός ‘съзидателен, креативен; създател’, μεγαλουργός ‘величествен, великолепен; вършител на велики дела’ и най-често на съществителни: αμαξουργός ‘колар’, αμπελουργός ‘лозар’, μεταλλουργός ‘металург. Като леви основи се избират главно основи на съществителни, но има и производни думи с основи на прилагателни: μεγαλουργός, καλουργός ‘добротворец’. Част от думите са създадени в предишни етапи на гръцкия език: αισχουργός ‘позорен; извършител на позорно дело’, θαυματουργός ‘чудотворен; чудотворец’;

в) -ουργ-ί(α): словообразователен модел, комбиниращ основа, деривационен суфикс и флексия за женски род -ί(α), с който се образуват нелични съществителни: ελαιουργία ‘маслопроизводство’, χαλκουργία ‘медничарство’, δραματοурγία ‘драматургия’, τελετουργία ‘церемониал’. Като леви основи се избират основи на съществителни. Част от думите са наследени от предишни епохи на гръцкия език: δραματοурγία ‘драматургия’, σιδηρουργία ‘железничарство’;

г) -ουργ-εί(ο): словообразователен модел, комбиниращ основа, деривационен суфикс и флексия за среден род -εί(ο), с който се образуват нелични съществителни-композици, образувани чрез суфиксация: μηχανουργείο ‘машинен цех’, μεταξουργείο ‘фабрика за коприна’, χειρουργείο ‘операционна’.

-ΟΥΧ-

Основата, образувана, с фонетични промени, е налична още в старогръцки и етимологично е свързана с глагола ἔχω ‘имам’. Основните словообразователни модели, в които се употребява в новогръцки, са следните:

а) -ούχ(ος): словообразователен модел за образуване на производни думи – прилагателни: καλιούχος ‘съдържащ калий’, πετρελαιούχος ‘съдържащ петрол’, прилагателни, които в мъжки род се използват и като съществителни: προνομιούχος ‘привилегирован; „правоимащ“’, τρολαιούχος ‘притежаващ трофеи; триумфатор’, κεφαλαιούχος ‘капиталистически; капиталист’ и на съществителни: γηπεδούχος ‘домакин’ (при спортни състезания), ομολογιούχος ‘облигационер’, συνταξιούχος ‘пенсионер’. Като леви основи почти без изключение основи на съществителни. Сред производните с тази основа срещаме думи, създадени в предишни фази на гръцкия език: γαιούχος ‘земепритежател’, δαδούχος ‘факлоносец’;

б) -ουχ-ί(α): словообразователен модел, комбиниращ основа, деривационен суфикс и флексия за женски род -ί(α), с който се образуват нелични съществителни: δαδουχία ‘факелно шествие’, κακουχία ‘несгода, трудност’. Като леви основи се избират главно основи на съществителни, но има и такива на прилагателни: κακουχία, както и префиксоиди: αλληλουχία ‘последователност’.

Част от думите са наследени от предишни епохи на гръцкия език: κληρουχία ‘разделяне на земи между гражданите’.

-ΠΑΑΝ-

Основата се използва още в старогръцки и е етимологично свързана с глагола πλανάω ‘отбивам от правия път’, мед.-пас. πλανομαι ‘заблуждавам се, странствам’. Среща се предимно в словообразователния модел -πλάν(ος), с който се образуват прилагателни: νυκτοπλάνος ‘блуждаещ през нощта’, ουρανοπλάνος ‘блуждаещ в небесата’ и прилагателни, които в мъжки род се използват и като съществителни: καρδιοπλάνος ‘заблуждаващ сърцето, склоняващ към любов’, ανθρωποπλάνος ‘заблуждаващ хората’. Като леви основи се избират главно основи на съществителни. Повечето думи са създадени в предишни етапи на гръцкия език.

-ΠΛΟΚ-

Основата, образувана с аблаут и конверсия, се появява още в старогръцки и етимологично е свързана с глагола πλέκω ‘плетя’. Участва в следните по-важни словообразователни модели:

а) -πλόκ(ος): словообразователен модел за образуване основно на лични съществителни: στιχοπλόκος ‘стихоплетец’, σκανδαλοπλόκος ‘скалъпвач на скандали’. Като леви основи се избират основи на съществителни;

б) -πлок(ος): словообразователен модел за образуване основно на прилагателни: περίπλοκος ‘сложен’, σύμπλοκος ‘сложен’;

в) -πлок-ί(α): рядко използван словообразователен модел, комбиниращ основа, деривационен суфикс и флексия за женски род -ί(α) за образуване на композити, образувани чрез суфиксация: δολοπλοκία ‘интрига, машинация’, στιχοπλοκία ‘стихоплетство’.

-ΠΟΙ-

Основата е на разположение за целите на словообразуването още в старогръцки и е етимологично свързана с глагола ποιέω ‘правя’. Основните словообразователни модели, в които се употребява, са следните:

а) -ποι(ός): словообразователен модел за образуване на прилагателни: ειδολοιός ‘видов’, αγαθοποιός ‘добротворен’, γονιμοποιός ‘оплодителен’, прилагателни които в мъжки род се употребяват и като съществителни: ειρηνοποιός ‘умиротворяващ; умиротворител’, каκολοιός ‘злосторен; злосторник, престъпник’, и лични съществителни: βαρελοποιός ‘бъчвар’, фармаκοποιός ‘фармацевт’, οπλοποιός ‘оръжейник’. Като леви основи се избират най-вече основи на съществителни и в единични случаи – на прилагателни: κβδηλοποιός ‘фалшификатор на монети’;

б) -ποι-ί(α): словообразователен модел, комбиниращ основа, деривационен суфикс и флексия за женски род, с който се образуват нелични съществителни, повечето композити чрез суфиксация: πυριτιδοποιία ‘фабрика за барут’, ζυθοποιία

‘бирена фабрика; пивоварство’, επιπλοποιία ‘фабрика за мебели; мебелопроизводство’. Като леви основи се избират основи на съществителни;

в) ποι-εί(ο): словообразователен модел, комбиниращ основа, деривационен суфикс и флексия за среден πξδ-εί(ο) за образуване на нелични съществителни, обикновено композити, образувани чрез суфиксация: παγοποιεῖο ‘фабрика за лед’, τουβλοποιεῖο ‘тухларна’, φανοποιεῖο ‘автотенекеджийница’.

-ΠΟΡ-

Основата, образувана с аблаут и конверсия, се появява още в старогръцки и етимологично е свързана с глагола πείρω ‘пробивам; изминавам, преплавам; поря’. Идентифицира се в следните по-важни словообразователни модели:

а) -πόρ(ος): словообразователен модел за образуване на лични съществителни имена: πεζοπόρος ‘пешеходец’, πρωτοπόρος ‘пионер’, αεροπόρος ‘авиатор’. Като леви основи се предпочитат основи на съществителни, но не липсват и основи на прилагателни: μοναχόπορος ‘самотен пътник, този, който върви сам’;

-πορ-ί(α): словообразователен модел, комбиниращ основа, деривационен суфикс и флексия за женски род, с който се образуват нелични съществителни, повечето композити чрез суфиксация: οδοιπορία ‘пътешествие’, ποντοπορία ‘пътуване по море’ (думата е наследена от предишни фази на гръцкия език). Като леви основи се избират основи на съществителни, но се срещат основи на прилагателни и префиксоиди: ταχυπορία ‘бързоходство’, ευπορία ‘охолство’.

-ΣΚΟΠ-

Основата се използва още в старогръцки и се свързва етимологично с глагола σκοπέω / σκέπτομαι ‘гледам, оглеждам се; обмислям’. По важните словообразователни модели с този суфиксоид са следните:

а) -σκόπ(ος): словообразователен модел за образуване основно на съществителни имена, лични и нелични: οἰωνοσκόπος ‘птицегадател’, δημοσκόπος ‘демоскоп, специалист по приучване на общественото мнение’, ενδοσκόπος ‘ендоскоп’, καιροσκόπος ‘опортюнист’, ωροσκόπος ‘асцендент’. Образуват се и прилагателни: τηλεσκόπος ‘виждащ надалече’. Част от думите са наследени от предишни фази на гръцкия език: σπλαγχνοσκόπος ‘гадател по вътрешностите на животни’, οἰωνοσκόπος. Предпочитани леви основи са тези на съществителни, но се срещат и основи на прилагателни: ιεροσκόπος ‘гадател’, както и префиксоиди и наречия: τηλεσκόπος, ενδοσκόπος;

б) -σκοп-ί(α): словообразователен модел, комбиниращ основа, деривационен суфикс и флексия за женски род, с който се образуват нелични съществителни, част от които композити чрез суфиксация: στερεοσκοπία ‘стереоскопия’, κολλοσκοπία ‘колпоскопия’, καιροσκοπία ‘опортюнизъм’. Повечето думи са със средна и висока степен на терминологизация. Предпочитани леви основи са тези на съществителни, но не липсват и основи на прилагателни и префиксоиди: νεκροσκοπία ‘некроскопия’, τηλεσκοπία ‘телескопия’;

в) -σκόπ-ι(ο): словообразователен модел, комбиниращ основа, деривационен суфикс и флексия за среден род, с който се образуват нелични съществителни: εντεροσκόπιо ‘ентероскоп’, καλειδοσκόπιо ‘калейдоскоп’, στηθосκόπιо ‘стетоскоп’;

г) -σκολ-εί(ο): рядък словообразователен модел, комбиниращ основа, деривационен суфикс и флексия за среден род, с който се образуват нелични съществителни, повечето композити, образувани със суфиксация: αστεροσκολείо ‘обсерватория’, еπισκολείо ‘епископия’.

-ТОМ-

Основата, образувана с аблаут и конверсия, се използва още в старогръцки и се свързва етимологично с глагола τέμνω ‘сека’. По важните словообразователни модели с този суфиксоид са следните:

а) -τόμ(ος): словообразователен модел за образуване на прилагателни, които в мъжки род се използват и като съществителни: καινοτόμος ‘иновативен; иноватор’, и на съществителни, нелични и лични: λαμμητόμος ‘гилотина’, δαφνοτόμος ‘резач за лаврови дървета’, κισσοτόμος ‘резач за бръшлян’, υλοτόμος ‘дървосекач’. Като леви основи се предпочитат основи на съществителни, но има и основи на прилагателни: καινοτόμος, μικροτόμος ‘микротом’. Част от думите са със средна и висока степен на терминологизация и представляват адаптация на новогръцки на интернационализми: κρανιοτόμος ‘краниотом’, κρυοτόμος ‘криотом’;

б) -τομ-ί(α): словообразователен модел, комбиниращ основа, деривационен суфикс и флексия за женски род, с който се образуват нелични съществителни с висока степен на терминологизация, повечето интернационализми: λοβοτομία ‘лоботомия’, βρογχοτομία ‘бронхотомия’, λαπαροτομία ‘лапаротомия’. Повечето думи са със средна и висока степен на терминологизация. Предпочитани леви основи са тези на съществителни;

в) -τομ-εί(ο): рядък словообразователен модел, комбиниращ основа, деривационен суфикс и флексия за среден род, с който се образуват нелични съществителни – композити, образувани със суфиксация: νεκροτομείо ‘морга’.

-ТРОФ-

Основата, образувана с аблаут и конверсия, се употребява още в старогръцки и е етимологично свързана с глагола τρέφω ‘храня’. Използва се в следните словообразователни модели:

а) -τρόφ(ος): словообразователен модел, по който се образуват лични съществителни от мъжки (мъжко-женски) род, означаващи ‘лице, заето с отглеждането на [...]’: πτηνοτρόφος ‘птицевъд’, μελισσοτρόφος ‘пчелар’, ιχθυοτρόφος ‘рибовъд’. Като леви основи се избират основи на съществителни имена;

б) -τροφ(ος): рядък словообразователен модел за образуване на лични съществителни: οικότροφος ‘пансионер’, σύντροφος ‘другар; партньор (в сексу-

ална връзка), υλότροφος ‘стипендиант’ и на прилагателни: ετερότροφος ‘хетеротрофен’, αυτότροφος ‘автоτροφен’. Като ляв компонент се срещат основи на съществителни, основи на прилагателни: ετερότροφος и префикси: υλότροφος;

в) -τροφ-ί(α): словообразователен модел, комбиниращ основа, деривационен суфикс и флексия за женски род, с който се образуват нелични съществителни: χοιροτροφία ‘свиноевдство’, αιγοτροφία ‘козевдство’, κτηνοτροφία ‘животноевдство’. Като ляв компонент се срещат главно основи на съществителни, но има и префиски: υλοτροφία ‘стипендия; хипотрофия’, атроφία ‘атрофия’, υлєртροφία ‘хипертрофия’ и префиксоиди: δυστροφία ‘дистрофия’. Част от думите са наследени от предишни фази на гръцкия език: ιλлотροφία ‘конеєвдство’;

в) -τροφ-εί(ο): словообразователен модел, комбиниращ основа, деривационен суфикс и флексия за среден род, с който се образуват нелични съществителни-композиции, образувани със суфиксация: θηριοτροφείο ‘зверилник’, μεταξοσκωληκοτροφείο ‘бубарник’, πτηνοτροφείο ‘птицеферма’. Като леви основи се срещат почти без изключение само основи на съществителни.

-ΦΙΛ-

Основата се използва още в старогръцки и етимологично е свързана с глагола φιλέω ‘обичам; целувам; милвам’. По-важните словообразователни модели, при които се среща в новогръцки, са следните:

а) -φιλ(ος): словообразователен модел, по който се образуват лични съществителни от мъжки (мъжко-женски) род: τζαζόφιλος ‘любител на джаза’ βιντεόφιλος ‘видеофил’, κοπρόφιλος ‘копрофил’, прилагателни: δασόφιλος ‘този, който обича гората’, ξηρόφιλος ‘сухолюбив, сукулентен’, и прилагателни, които в мъжки род се използват и като съществителни: γερμανόφιλος ‘германофилски; германофил’, ουδέτερόφιλος ‘неутрален, този, който поддържа неутралитет’, ποδοσφαιρόφιλος ‘този, който обича футбола’. Като ляв компонент се предпочитат основи на съществителни и прилагателни;

б) -φιλ-ί(α): словообразователен модел, комбиниращ основа, деривационен суфикс и флексия за женски род, с който се образуват нелични съществителни: βιβλιοφιλία ‘библиофилия’, δημοφιλία ‘популярност’, αστυφιλία ‘урбанизация’. Като ляв компонент се предпочитат основи на съществителни и прилагателни.

-ΦΟΡ-

Основата, образувана с аблаут и конверсия, се употребява още в старогръцки и е етимологично свързана с глагола φέρω ‘нося’. По-често срещаните словообразователни модели с този суфиксоид са следните:

а) -φόρ(ος): словообразователен модел, по който се образуват прилагателни: νικηφόρος ‘победоносен’, θανατηφόρος ‘смъртоносен’, прилагателни, които в мъжки род се използват и като съществителни: προσωπιδοφόρος ‘този, който носи маска, масконосец’, ρασοφόρος ‘расоносец’, и по-рядко на съществителни: τυφεκιοφόρος ‘стрелец от леката пехота’, θερμοφόρος ‘термофор’. Като

леви основи се избират основи на съществителни имена и по-рядко на прилагателни: θερμόφορος. Част от думите са наследени от предишни фази на гръцкия език: φώσφορος ‘светоносен; светоносец; зорница’;

б) -фор(ος): рядък словообразователен модел за образуване основно на прилагателни и много по-рядко на съществителни: φώσφορος. Обикновено левите основи са префикси: σύμφορος ‘изгоден’, πρόσφορος ‘подходящ’ или префиксоиди: εὐφορος ‘плодороден’, но се срещат и основи на съществителни: υλτόφορος ‘сънотворен’, καρλόφορος ‘плодоносен’. Част от думите са образувани в предишни етапи на гръцкия език: ἐλίφορος ‘този, който води в дадена посока; склонен, имащ наклонност’, εὐφορος ‘плодороден’;

в) -фор-ί(α): словообразователен модел, комбиниращ основа, деривационен суфикс и флексия за женски род, с който се образуват нелични съществителни: κερδοφορία ‘печалба’, σταυροφορία ‘кръстоносен поход’, ιστιοφορία ‘такелаж’. Като ляв компонент се срещат главно основи на съществителни, но има и префикси и префиксоиди: αφορία ‘почвено безплодие’, αεφορία ‘устойчивост, постоянно развитие’, ευφορία ‘плодородие; еуфория’, δυσφορία ‘дискомфорт; неудовлетворение’. Част от думите са наследени от предишни фази на гръцкия език: ψήφοφορία ‘гласуване’.

в) -фор-εί(ο): рядък словообразователен модел, комбиниращ основа, деривационен суфикс и флексия за среден род, с който се образуват нелични съществителни: λεωφορείο ‘автобус’, τραυματιοφορείο ‘носилка за линейка’.

3. Изводи

Анализът на словообразователни модели за образуване в новогръцки на съществителни и прилагателни с помощта на суфиксоиди, получени от основи на старогръцки глаголи, показва следното:

1. Голяма част от тези словообразователни модели служат за образуване на съществителни, по-често нелични и по-рядко лични.
2. В определена част от моделите получените производни думи имат плаваща категориална принадлежност и се използват преимуществено като съществителни, но и като прилагателни при едни словообразователни модели или преимуществено като прилагателни, но и като в съществителни при други словообразователни модели.
3. Част от производните думи, образувани с изследваните суфиксоиди, са наследени от предишни фази на гръцкия език с или без промяна в значението.
4. Немалък брой от производните с изследваните суфиксоиди имат средна и висока степен на терминологизация, като представляват или калки на чужди термини, или хибридни калки на чужди термини, или заети и адаптирани към новогръцката флективна система думи, образувани в други езици с гръцки морфологичен и лексикален материал.
5. Тъй като моделът за образуването на производни думи със суфиксоиди, произхождащи етимологично от старогръцки глаголи, е характерен за предишни фази на гръцкия език, както и за предишния новогръцки езиков

стандарт катаревуса, при някои от тях се забелязва образуването на алтернативни варианти – композити, образувани чрез суфиксация, които включват сложна основа, образувана с лява основа на съществително, прилагателно, наречие, префикс и пр., дясна основа някои от изследваните суфиксоиди и изключително активни в новогръцки деривационни суфикси, напр. καινότομος и καινοτομικός ‘иновативен’.

ЛИТЕРАТУРА // BIBLIOGRAPHY

- Booij et al. 2000:** Booij G., C. Lehmann, J. Mugdan (eds.). Morphology. An International Handbook on Inflection and Word-Formation. Vol. 1. Berlin, New York: Walter de Gruyter.
- Booij 2004:** Booij, G. Compounding and Derivation: Evidence for Construction Morphology. – In: Dressler, W., D. Kastovsky, O. Pfeiffe, F. Rainer. Morphology and its Demarcations. Selected Papers from the 11th Morphology Meeting, Vienna, February 2004. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 109-132.
- Booij 2005:** Booij, G. The Grammar of Words. An Introduction to Linguistic Morphology. (Oxford Textbooks in Linguistics). 2nd edition. Oxford, New York: Oxford University Press.
- Heine&Kuteva 2004:** Heine, B., T. Kuteva World Lexicon of Grammaticalization. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lieber 2009:** Lieber, R. Introducing Morphology. Cambridge: Cambridge University Press.
- Trips 2009:** Trips, C. Lexical Semantics and Diachronic Morphology. The Development of -hood, -dom and -ship in the History of English. (Linguistische Arbeiten № 527). Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη 1994:** Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. Νεολογικός δανεισμός της Νεοελληνικής. Θεσσαλονίκη.
- Κολιοπούλου 2013:** Κολιοπούλου, Μ. Θέματα σύνθεσης της Ελληνικής και της Γερμανικής: συγκριτική προσέγγιση. Πάτρα: Πανεπιστήμιο Πατρών.
- Ράλλη 2005:** Ράλλη, Α. Μορφολογία. Αθήνα: Πατάκης.
- Ράλλη 2007:** Ράλλη, Α. Η σύνθεση των λέξεων. Αθήνα: Πατάκης.

Използвани речници:

- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. Αντίστροφο λεξικό της Νέας Ελληνικής. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη), 2002. (05.05.2016, <http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/reverse/>).
- Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη. (05.05.2016 <http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/index.html>).
- Μπαμπινιώτη, Γ. Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας, 1998.
- Δημητράκου, Δ. Μέγα Λεξικόν Όλης της Ελληνικής Γλώσσας. Τ. 1–15. Αθήνα: Δομή.